

elveszett képek leltárát.
Látó, 2014. július, 5–8.
Pilinszky János *Fabula*
című verse is beépül a
KZ-oratórium szövegébe.
Pilinszky János:
KZ-oratórium. In uő:
Széppróza, i. m. 219–220.

²⁹„A tetőn valami alól
kiszabadít valamit. Egy
aranymintás fehér taber-
nákulumot. Kiveszi belőle
a szentségtartót, s vele
együtt visszatér a házba.

De nem mindjárt.”
Pilinszky János: *Gyere-
kek és katonák.* In uő:
Széppróza, i. m. 72. Vő.
„...én kiűzöm a pestist a
szívetekből és idehelye-
zem ebbe a szarkofágba,
hogy többet ne jöjjön elő.”
Visky András: *Caravaggio*
terminál. Alföld, 2015/11. 19.

³⁰Pilinszky János: *Milyen
is lesz az új színház?*
In uő: *Publicisztikai írások,*
i. m. 708.

A *Caravaggio terminál*ban a montázs terében megszűnő idő képek egybeolvadásához vezet, mely Robert Woodruff rendezésében szépen tetten érhető. A Caravaggio által készített képek a színészek által történő modellezés során megdermednek, mozdulatlaná válnak. Ahogy Caravaggio festményei beépülnek a színpad terébe, úgy illeszkedik Visky András *Elveszett*²⁸ című verse is a dráma szövegébe. Halála pillanatában a művész rádöbben arra, hogy festményei tulajdonképpen nem is annyira fontosak, mint amennyire élete során hitte. Felsorolja elveszett festményei lajstromát, elengedi az őt addig megkötő tárgyakat, embereket és eseményeket, nem tekint többé hátra, csak előre. A halál, mellyel egy életen át konfliktusban állt, szabadító eseménnyé válik számára: lelki békéjét megtalálva a tengeren (vízen) járva indul el a valódi realitás felé.

Az időbeliség elhanyagolhatósága érdekében a drámaszöveg nem számozza a halál pillanatában felidézett képeket, nem határozza meg azok sorrendjét: a jelenetek egymással felcserélhetők. A textus nyitottsága lehetővé teszi a hozzá való viszony alakíthatóságának és formálhatóságának szabadságát. Robert Woodruff vakmerő rendezése a szentség fogalmának dekonstrukcióját célozza meg, míg az autista dramaturgia a legnagyobb társadalmi morálvesztésben is lehetőséget ad a transzcendenciának arra, hogy felmutassa önmagát.²⁹ Caravaggio átéli az emberlét beszennyezett állapotát, tiltott párbajban gyilkosságot követ el és menekülnie kell Rómából. Épp a lélek éjszakájának állapota az, mely hitelessé teszi őt kortársai előtt, képei „felmutatásának” idején zsúfolásig telnek a templomok. Istenkeresésének állandó feszültsége olykor a mélység irányába formálja a festő életét, de a transzcendenciával való átításhoz a legnagyobb lelki sötétség is alkalmas. Pilinszky szavaival élve: „senki sem tudhatja meg, hogy az istenség kinek is fedi föl magát”.³⁰

IZSÓ ZITA

A második halál

*A fa már öreg,
egy ideje már nem nő tovább.
A törzsét két kézzel át lehet érní, mint egy fiatal lány derekát.*

*Minden évben a születésnapján letört egy kicsit vastagabb ágat,
és faragott belőle egy arcot,
ami pont úgy nézett ki, mint ő.
Később tudtuk meg, az ikertestvére az.
Azt mondta, állandóan azzal játszottak, hogy felcserélték a neveiket,
még a szülei sem tudták megkülönböztetni őket,*

*ő pedig soha nem figyelmeztette őket a tévedésre.
Egy darabig kevésbé fájt attól,
hogy a saját nevét látja a síron, és nem az övét.*

*Néhány évvel ezelőtt kivágattuk a fát.
Egy ideje nagyon leárnyékolta a szobát.*

*Azóta is pontosan meg tudom mondani, hol állt.
A két gyerek ott van az ágai között,
a sarkon pedig befordulnak a katonák,
a fiúk dobálni kezdik őket a gyümölcsökkel,
a katonák nem céloznak rájuk, csak meg akarják őket ijeszteni.
Egyikük a földre zuhan.
Ruháját a sok összetaposott gyümölcs
szívtájéknál egészen pirosra színezi.*

Kibirni harmadnapig

Ayhan Gökhannak

*Azt mondta nekik, ha eljön az idő,
hagyják el a hegyet,
fussák körbe háromszor a tavat,
és közben mondják el magukban az imát,
amit tanított nekik,
szedjék össze és hordják egy kupacba
az összes elvesztett reményt,
a legutóbbi vihar által letört,
rüggyekkel teli gallyakat,
de azt nem tudták, hogy azért,
hogy nap végére fáradtan csukoljanak össze,
és ne legyen erejük sírni,
vagy okolni magukat azért,
amiért látszólag elhagyta őket,
mert aznap még túl korán lesz ahhoz,
hogy rájöjjenek,
valójában minden korábbinál jobban nekik adta magát.
Úgy ment el, hogy égve hagyta a villanyt,
hogy visszataláljanak,
ha már feladták, és nem keresik tovább.*

CZIGÁNY GYÖRGY

Vigasztalások

*Fölösleges a levegő.
Már nem kell lélegezni.
Mintha vas-köpeny méhükben
dajkált magzatuk volna a csönd,
jelentésüket elvetik a szavak.
Szabadon lengve szólnak,
miképp a harangok.*

*Ez az az éj. A gyönyörök
forrósága csap át rajtunk,
vidám létezés dobol
szorongó szívéinkben.
Jövendő titkok méhe
a koporsónk.*

*Mind emlékké válunk.
Minden élet másé.
Miénk minden halál.*

*Szelíd bizonyossága világít:
mindent beborító délután.
Törvény és szárnyalás
egyazon mozdulatlanságban.
Elcsitult színek égnek
pilláink alatt
káprázatosná, szomorúvá.
Ez az a táj, amelyen
nemrég Jézus járt.*

OLÁH ANDRÁS

ami nem te vagy

*nyitott szemmel heversz
az álomtalan éjszakában
bosszant a percmutató hetyke kevélysége
megkísérléd kijátszani az emlékeket
próbálsz görcsösen másra figyelni
valami semlegesre
panaszod sápadt bőrödre van írva
torkomat harapja átszűrődő mosolyod
szememre kiül a pára s a félelem
— innen már nincs hova továbblépni:
itt már nincsenek lehajtó-sávok
menekülési útvonalak
mint emlékeid perselyében
amikor még figyeltek a hatóságok
(...amikor még figyeltek rád egyáltalán...)
sámándobok szólnak
ütemre rezdülnék a falak
az ágyadhoz rögzített tasakban
az ürülék kondenzcsíkjai
strukturálják át az időt és teret...
Isten tett ma egy utolsó ajánlatot
innentől már minden érthető:
a kikapcsolt monitor
a derékba tört mozdulat
a gyáván billenő ajtókilincs
— és a test ami nem te vagy*

elsötétítés után

*szenvtelenül forogsz mint a fekete bakelitkorong
hallgatom a sercegést ahol az idő bekarcolta
jelét a fékezhetetlen fájdalomnak
egyszer már hozzáadtalak a veszteségeimhez
mégis emlékeim közt bolyongsz
szüntelen vétkezésben
minden szusszanásomban ott remegsz
menedéket nyújtva a felbujtónak
s hogy a bűn benned örökre fogva tartson*

HALMAI TAMÁS

Fodor Ákos-olvasás

Versmeditációk

1975-ben született Pécsen.
Költő, kritikus. Legutóbbi
írását 2016. 4. számunkban
közöltük.

Repülni repülés nélkül?

KOAN

madarát elbocsátó pihe

Háromosztatú egysoros: haikunál tömörebb haiku ez a vers. A 3 + 4 + 2 szótag s a mély–vegyes–magas hangrend a kompozíciós harmónia zálogai. A két főnév közé ékelt folyamatos melléknévi igenév, a nominális stílust megtörő „elbocsátó” jelző több olvasati irányt nyit, asszociációs képzetköröket tágítva. Szabadon enged? Kiadja az útját? Egyúttal *megbocsát*? A pihe, mely légiés fizikai valójában az anyagtalannal határos jelenség, az elválás mozzanatát hordozza, ugyanakkor a birtokos személyjel („madarát”) révén a — legalábbis grammatikai — kötődés folytonossága is az övé.

A szószerintiséget (a konkrét látványt) metaforikus/szimbolikus intenció írja fölül. A lélek a testtől? Az önvaló (az isteni én[telenség]) az egótól? Ki búcsúzik kitől? A koan a meghökkentés, ráhökkenés műfaja. Fodornál a nézőpont megfordítása (nem a madár válik meg pihéjétől/tollától, hanem fordítva) lep meg, zökkent ki a látszatnyi valóságból (megszokásaink koordináta-rendszeréből); egyszersmind a kölcsönösség, az egyenrangúság, a *minden egy* misztikus-filozófiai sugalmát plántálja belénk.

Végül nem palástolható el az az értelmezés sem, mely a szöveget a címben jelölt szövegtípus definíciójaként fejti föl. Eszerint a koan (mint olyan) afféle „madarát elbocsátó pihe” lenne. Ki a madár? Mi a pihe? S pihék (tollak) nélkül lehetséges-e repülnünk? S repülni repülés nélkül? Vagy erre csak a művészet igazságai képesek? A „madár nélküli madár” (Bertók László: *Sorról sorra röppen a táj*) misztériuma hívogat. Ne kéreessük magunkat.

A rendrakás gesztusai

AZ IS

*Az is áldassék,
aki elmosogatott,
asztalt söpört le, és helyükre tolta
az ülő-alkalmatosságokat
(hogy tisztos körülmények szolgáljanak
a következő étkezéshez)*

az Utolsó Vacsora
után.

A fölütés („Az is”) történetbe ágyazott, folyamatosságba illesztett beszédként szólaltatja meg a verset. Az evangéliumi utolsó vacsora toposzát a „következő étkezés” profán paradoxona világi dimenziókba írja át (azaz *körünkbe* vonja); a szövegkép (a növekvő, majd elfogyó sorokkal) a közlés harmonikus zártságát, véglegességét sugallja.

S kire is kér áldást a vers? A kétkezi munka dicsérete kap itt hangot; egyúttal a földi rend, az anyagi tisztaság szellemi fontossága. (Mintha még Mártát is [Lk 10,38–42] rehabilitálná a szöveg!) Csak illúziótlan (*ekképp* igaztalan) olvasatban tűnhetnek föl úgy: a jézusi áldozaton túllépő világ kiábrándító szimbolikája jelenik meg a részvétlen háztartási műveletekben. Érdemesebb (mert *szebb*) azt kiolvasnunk a versből: akárki gyakorolja is a rendrakás köznapi gesztusait, nincs, sosincs egyedül. Az utolsó vacsora legfőbb részese, mert mindenből s mindenkiből, az étkezés utáni teendőkből is részt vállal.

Időtlenül hiányozni

SZEMBEFÉNYBEN

*Fehér Egyszarvú
neszét halljuk s csak pata-
nyomát láthatjuk*

Mesék, mítoszok, fantasyk lénye az unikornis; világon túli világoké. A versben a nagybetűs kiemelés ezt a mitikus eredetet nyomatékossítja; míg a fehér szín a mesékhez méltó ártatlanság és tisztaság jelölője. Hallani is csak neszét halljuk, s látni sem látjuk: az utólagosság, az elválasztottság, a megkésettség létállapota (vö.: „pár percet itt tölt, / hogy utóbb időtlenül / hiányozhasson” — *Tündértaktika*) mintegy antropológiai ismérvként rajzolódik elénk. (A jelölvasás kultúrája: ez volna a művészet?) Holott a fény, hogy lássunk, rendelkezésünkre áll, csak épp nem látunk tőle. Káprázató „szembefényben” tájékozódunk, pedig a szemünk be is fogadhatná a fényt (s vele az egyszarvú látványát).

„Igazi mese az, ami velem történik. Saját mesét akarok. Olyat, amiben benne lehet lakni” — mondja Éliás Tóbiás Békés Pál *A kétbalkezes varázsló* című meseregényében. „...a jó mese olyan, mint a vers: egy kicsit elemelkedik a földtől. Tehát ugyanazt az idegpályát koptatom, amikor verset írok, mint mikor mesét” — fogalmaz Csukás István egy interjúban. Fodor Ákos mesehaikuja azt tudatosítja: a történet, melyben „benne lehet lakni”, éppen az, amelyikben benne lakunk. Csak több éberségre s még több álomra volna szükségünk — az unikornis érdekében is.

Mágikus tárgyiasság

EMPÁTIA

*Ágyam, te kedves,
fáradtra-aludtalak?
Fölkelek. Pihenj.*

Az *empátia* szenvedélyesen erős érzelmet: a beleélés és együttérzés képességét jelenti. Ennek megfelelő a fölütés is: az „Ágyam, te kedves”: megszemélyesítő megszólítása bizalmasan gyöngéd oda-fordulást fejez ki. A „fáradtra-aludtalak” szokatlan nyelvi alakzat. A „fáradtra” mint eredményhatározó rendhagyó megoldás; a kötőjelezést (mely a személy és az ágy összetartozását fejezi ki) nem írja elő helyesírási szabály; az „alszik” ige második személyre irányuló tárgyas/határozott ragozása szintén ritkás eset. (Köznyelvi eredete ennek a *jót/nagyot aludtam, kialudtam magam* szerkezetek; de szellemiségében több köze van a „lenni a mindent” [Szabó T. Anna] kozmikus én-élményéhez vagy az „Isten téged van” [Halmai Tamás] agrammatikus spiritualitásához.) A verset két tömondat szelíd lényegtudása zárja: „Fölkelek. Pihenj”. S közben elhallgatott — nem tudott? nem tudható? — rejtelem marad: míg a beszélő aludt, mit csinált az ágy?...

Az ontológiai eszmélkedést is eszmélet fölötti magasságokba vonja, s az objektív lírai hagyományt is új szintre emeli ez a fuvalatnyi haiku. Archaikus-mágikus tárgyiasságába animizmusok és panteizmusok titkos hagyatéka vegyül; s hovatovább valami *tárgyilagos misztika* testesül meg benne. A létezés egységének sejtelme, mely nincs tekintettel arra, dobog-e lélek egy ágyban (egy kavicsban, egy pipaszárban), vagy sem. (Dobog.)

Hasonló élménykör egyéb Fodor Ákos-művekben is fölfénylik; példaképpen idézünk csak kettőt: „A csúcs is: gödör, / ha a Hegymászó meg nem / kérdi: Hogy vagy, Hegy?” (*Axióma*); „Mindig kérdezd meg / falatod-kortyod: nekik / ízlik-e a szád?” (*Bevezetés*). Lényegesnek látszik ezekkel az alaki rokonság is, a kérdés-felelet retorikája, azaz a párbeszéd alapállása. Nem véletlenül: a beszélgetés, ha valóban az, egyenrangú létezők termékeny együttléte.

S nemde a versekkel is diskurálni hajolunk a papír fölé?

Mi leszel, ha kicsi leszel?

GYAKORLAT, GYEREKEKNEK

*Meg tudod állni?
ne cuppantsd el a pusztit:
akkor tovább tart!*

Mint a zen koanok: ez a vers is paradoxonba csomagolja az evidenciát. El nem cuppantott puszi? Önfelszámoló alakzat; lehetlennyi lehetőség. Más nézőpontból: a „madár nélküli madár” (Bertók László), a „művészet nélküli művészet” (Elisabeth Haich), a „módszer nélküli mód” (Clairvaux-i Szent Bernát) metafizikai tüneményével rokon. A költészet és a misztika közös igazságait idézi. Ekképp fölfoghatatlan. Csak gyerekek (és felnőtt gyerekek) érthetik.

A „gyakorlat” gyakori, azaz több alkalomra szóló (minden időben érvényes?) tevékenységet, tartalmas leckét, tanulni való példát, példázatot jelöl. A címet alkotó két szó mássalhangzós egybecsengetése (*gy, k, r*) és hangrendi (veláris–palatális) egyensúlya, valamint a kompozíciós keret (az első és a harmadik sort egyaránt három szó alkotja) arányai a forma esztétikumával nyomatékosítják ezt. Közben a „megállni” puritán infinitívuszában a kiállítás, helytállás, állhatatosság etikai aspektusa nyílik föl. A „ne cuppantsd el a puszit” jó tanácsa: látszólagos paradoxon; valójában a várakozó türelem, a visszakozó boldogság, a *végtelenített beteljesülés*, azaz a be nem végzett (ki nem merített) teljesség kulcsát adja kezünkbe.

A vers perdöntő erénye, hogy teljes életet alkotó-teremtő egységbe vonja a metafizikus aszkézist a gyermeki játékossággal. Ehhez igazodik a „tart” kettős értelme is: egyfelől időbeli folytonosságot előlegez, másfelől — a „téged” névmás beleértésével — a *megtart* jelentéstartalmait öleli magába. Egybeolvasva ama tanulság adódik: az tart meg, amit kitartunk, amit kitartóan őrzünk. — Nem meglepő, hogy a versmondatot záró felkiáltójelben egyszerre érezni a gyermeki rácsodálkozás örömteli hevét s egy már-már isteni imperatívuszt.

Mi leszel, ha kicsi leszel? — kérdezhetnénk a vers szellemében. Magunktól, egymástól, bárkitől. S a válasz, ez a jézusi evidencia, kérdés nélkül is szívünkhöz simul: ne gyerekeskedjünk — legyünk gyerekek!

A látható láthatatlan

SZERELEM

*ahogy az eget
láthatóvá teszi egy
madár, egy füstcsík*

Módhatározói hasonlító mellékmondat — melynek a címben rejlik a főmondata? Vagyis a szerelem definícióját adja kezünkre a vers? Minden jel (minden szó) erre mutat.

Kérdéseink persze akadnak. A szerelem volna hasonlatos az égbolthoz? S láthatatlanul örök ideáját a szeretett lény, avagy a kapcsolati gesztusok érzékítenék? Vagy ellenkezőleg? A szerelem (az érzés, az élmény, a viszony) volna az a „látványelem”, melynek köszönhetően a szakrális hátországot előderengeni láthatjuk?

Ez a nagyobb háttér mindenestre a szemmel befogható jelenés mögöttéseként tűnik elő; azt tanúsítva: a metafizikus összefüggéseket valamely köznapi élmény (egy közlőről szemügyre vett arc, egy kézben dédelgetett kéz) teszi láthatóvá, érthetővé, fölfoghatóvá, *valóságossá*. (Talán egyenesen azokban manifesztálódik?...). Kérdés (azaz nem tisztázható tisztaság) továbbá, hogy a madár és a füstcsík vajon a kontraszt elemei itt, vagy maguk is az égből vétettek. Mi áll a hasonlat egyik és másik oldalán? Vagy olyan hasonlat ez, melyben egy bonthatatlan egység oldalai vallanak egymásról? S nem múlt-könyv részekről, hanem múlt-hatatlán egészről van szó?

A vers bölcsessége, nem mellékesen, a versre magára is ráolvasható: hiszen a szavak is valami túlról üzenő többletet, szem elől rejtőzködő lényegeket tesznek olvashatóvá, megolvashatóvá. Szárnyasan, mint a madár, és illékonyan, mint a füst.

A szerelem művészete

KIS MŰFAJ-HATÁROZÓ

A csók: költészet.

A szeretkezés: dráma.

A többi: próza.

Valójában nem műfajokat, hanem irodalmi műnemeket (jóllehet epika helyett prózát) sorol elő a vers: ezeket olvassa rá — metaforikusan — a szerelem fázisaira, aspektusaira. Az első sor a szép meghittséget, a második a közös-kölcsönös szenvedélyt, a zárlat a mindennapok megszokásait definiálja irodalmiasan. Kedves ötlet, ízléses kivitel — váratlanul komoly vonzatokkal. Ha ugyanis a szerelem literatúrai kategóriákkal leírható, abból következik ugyan, hogy létezmódja művészi, művészeti jellegű; de ezzel együtt jár az a konklúzió is: mint a művészetek, a szerelem is *fiktív* létező. Képzleti tünemény; fiktív ragyogásokból komponált csoda. — Igaz, nem egyértelmű, hogy általában s egészében a szerelemről, avagy pusztán (és tisztán) testi viszonylatokról van-e itt szó.

A vers játékának része továbbá, hogy a meghatározások fordítva is értelmezhetők; ekkor nem a szerelemről, hanem az irodalomról közöl állításokat (fölismeréseket? ajánlatokat?) a szöveg. Innen olvasva a költészet: csókszerűen intim szövegélmény; a dráma: a szeretkezés tüzes dinamikáját hordozza; a próza: a szerelem köznapi rutinjaira emlékeztet.

Végső soron a szerelmet és az irodalmat illetően is bölcsőbbek leszünk e vers után, mint voltunk előtte. Ha tudásunk nem több is a sejtésnél: van valami, ami a tudásnál is bölcsőbb, s arról csak a szerelemnek lehetnek hitelt érdemlő sejtései (vagy, persze, az irodalomnak).

Árnyjátékosok

GYERTYAOLTÁS ELŐTT

*Bámulom tested
falra szökkent árnyát — ma
két lánnyal alszom!*

A gyertya: a fény misztériumának ősi szertartáseszköze; míg ég, a belefeledkező csodálat („Bámulom”) alkalmát teremti meg. A soráthajlás értelemmódosító játéka (a szemlélet tárgya nem a test, hanem annak árnya) pajkos szemérmes fejez ki; a „falra szökkent árny” Platón barlanghasonlatát földidézve vonja be a vers tudatába a látszat és a lényeg, az illúzió és a valóság kettősségének kényes dilemmáját. A „szökkent” ige könnyedséget fejez ki (légiésen finom, egyúttal talán mozgolódni kész lénynek mutatja az ágybéli társat); a gondolatjel két részre tagolja a verset: az előtte mondottak a vershelyzetet vázolják föl, az utána következők az érzelmi reflexiónak adnak teret. (A felkiáltójel a ráismerés gyönyöréről árulkodik.)

Két lánnyal aludni: két lánnyal *hálni*? Akár így, akár úgy értjük, a szexuális élmény *képzelti* többlete *valós* öröme ad okot. Annál is inkább, mivel (1) a képzelet hatalma önmagában jóleső tapasztalás; (2) a valóság teljességének (a platóni látszatnak és lényegnek) holisztikus megélése életre (halhatatlanságra) szóló ajándék.

A költő, a beszélő, az olvasó: a vers jóvoltából mindannyian részesei a csodának. Boldog árnyjátékos a fénnel szövetkező.

Az égnek nincs illemtana

KATARZIS

*vízszintes ajkam
s függőleges ajkacsád:
Meváltott Kereszt*

Fodor Ákos költészetétől nem azért áll távol a prudéria, mert provokálni kívánja a szemérmes közízlést, hanem mert tudja: az igazság nem szemérmes, s Isten sem prúd. Az égnek nincs illemtana. Egyik legszebb erotikus haikuját ráadásul a tiszta testiség fölé emeli egy vakmerő evidencia: a művészet (katarzis), a szerelem (ajkak érintkezése) és a szentség (kereszt, megváltás) nemcsak egybeolvad itt, a találok intím kohójában, de egyenértékű minőségként olvad egybe.

Minthogy a megváltás jelképét váltja meg, a fizikális cselekmény meta-metafizikai aktussá lényegül. A test fölszentelése testtel: misztikus ekstázis. (Kérdés persze, hogy nem volt-e megváltva már az aktus előtt ama kereszt... Azaz: nem egy eredendő létszentség kölcsönöz-e szakralitást minden csókunknak, minden ölelésünknek, minden szíves mámorunknak.)

Az *ajak* vs. *ajkacska* kettőssége nem pusztán anatómiai különbségtételt szolgál: a kicsinyítő képzős alak kedvességet, kedveskedést hordoz, intim figyelmességet jelez. Az altesti hódolat diszkrét fenségébe szerelmes gondot csempész. A nagy kezdőbetűk (*M*, *K*) kitüntetett alkalmat, ünnepi eseményt sejtetnek. Azt a pillanatot, amelyben találkozik a két irány (a horizontalitás és a vertikális kettős dimenziója), egyszersmind a két személy (a nemi princípiumok dualitása). Mert a teljességhez (a megváltáshoz) mindkettőre szükség van. De csak azért, hogy a közös-kölcsönös beteljesedés (kiteljesülés) fölszámolja a kettőt együtt is, külön is; hogy a katartikus pillanatban — mintegy az ég (az örök) javára — kioltódjék minden, ami személyes, ami földi, ami múltó.

Hogy a kereszt katarzisa egy — különben csak a versekből, a zenéből és a szent iratokból ismerős — idegen személyességet hozhasson létre; hűlt helyünkön, forró jelenlétünkben.

Jelképek jelképe

RÓZSA

föld és ég csókja

Nem ez az egyetlen Fodor Ákos-vers, mely a címében jelölt fogalom metaforába csomagolt definícióját adja, de föltétlenül a leg-tömörebbek s legtalálóbak közül való.

Miként válthat csókot föld és ég? Ha szó szerint vesszük: mítoszi/isteni személyekként. Ha metaforikusan: az élet — föld és ég közti — létrejöttének szerelmet idéző csodája az, ami rózsát terem. — S ha megfordítjuk a versbéli jelentésirányt? Úgy is értelmes értelmet kapunk: a vers a rózsával — mint a szépség, titokzatosság, teljesség szimbólumával — érzékelteti a két létszint találkozásának szépségét, titokzatosságát, teljességét. (Amely találkozás megvalósulhat az emberben éppúgy, mint a költészetben — ha költői az ember, s emberi a költészet. Azaz mindkettő: angyali.)

Az óhatatlan rím („rózsa” — „csókja”) a hangzás esztétikumával igazodik a verstárgy finomságához; a határozott névelők elhagyása (nem *a* föld és *az* ég csókjáról beszél a mű) lényegre tisztított — s így a lehető leghatározottabb — közlést eredményez.

A rózsza természetrajza, jelképtörténete s egész kultúrhistoriája (lásd például Gécz János kutatásait ez ügyben!) a közhelyességig temérdek kinccsel lát el bennünket, több univerzumra való tudást és sejtést bocsát rendelkezésünkre. Ez az egysoros mintha ezzel is tisztában volna: *spiritokratikus* világában a rózsza nemcsak virág, de szimbólum is; s nem pusztán szimbólum, hanem a jelképek jelképe. Gertrude Stein és Rilke és Eco rózsája éppúgy benne foglaltatik, mint az a szál tünemény, melyet az olvasó holnap (vagy holnapután) a kezében tart majd. Mert kapta. Vagy adja. Vagy egy vele.

ZBIGNIEW HERBERT

Tele van a fejem

Zbigniew Herbert (1924–1998) lengyel költő, esszéista és drámaíró. A modern lengyel költészet egyik legismertebb és leggyakrabban fordított képviselője. — A versek forrása utolsó, 1998-ban megjelent *Epilog burzy (A vihar epilógusa)* című kötete.

*Micsoda rendetlenség
a távozás előtt*

*röpködnek a papír
és a tárgyak*

*mintha csak éreznék
hogyan elveszítik
gravitációs erejüket
azzal hogy Cogitó úr
elrepül*

*kifizetetlen számlák
becsületszóra felvett
meg-nem-adott adósságok
meg-nem-írt versek
jövőtlen szerződések
színtelen kis szerelmek
ki nem ivott sörök
mindez kering
Cogitó úr fejében
egyre nő a zűrzavar*

*mi lesz hogyha
nem sikerül
úrrá lenni az elemeken*

*hiszen nem lehet
vég nélkül
elodázni
elutazásunkat a vakációra*

*így hát egy szép napon
vagy éjjel
amikor vége mindennek
Cogitó úr
kényelmesen rátámaszkodik
az expresszvoznat párnáira
hideg térdeit
pléddel
betakarva
és arra a következtetésre jut
hogyan minden megy*

*továbbra is előre
úgy mint a vakáció előtt
biztosan rosszabbul
mint Cogitó úr életében
de mégis megy és megy*

Nagyanyám

*legszentebb nagyanyám
hosszú szűk szoknyájában
amit számtalan
gombbal gombol végig
mint egy orchidea
mint egy félsziget
mint egy csillagkép*

*ülök a térdén
és ő mesél nekem
a világmindenségről
péntektől
egész vasárnapig*

*önfeledten hallgatva
már mindent tudok —
tőle és róla
csak a származásáról nem beszél
Balabán Mária nagyanyám
ez a Sokat-próbált Mária*

*semmit se mond arról
hogyan lemeszárolták
a törökök
az örményeket
meg akar kímélni
pár év csalódástól*

*tudja hogy ha kivárom
magam is megismerem
szavak könnyörgés és sírás nélkül
a szó érdes
felszínét
és legalját*

*Gömöri György
fordításai*

SZÚK BALÁZS

Bocsánatkérés

*Mit sem tudtunk arról, hogy apáink
egyszer glóriás arccal
a lukas zászlók alá álltak,
s Nostradamus módján látták
ami jövőnket egy pillanatra,
s aztán borult az ég,
s ők bíróságra jártak,
mikor anyánk vajúdott,
s nemtelen rácsok rajzolódtak egünkre,
mikor egyszer is ki merték
nyitni emlékező szájukat.
Hajnalonta a város kukáit rakodták, amely
lustán a szolnoki isten ege
alatt meggyalázta őket,
éjjelente találmányokat újíttak, s
a logarlécen akkor Isten angyalai
táncoltak, csak nekik, s
mikor idejekorán temettük őket
olcsó hamvaikban, csak a
„gyalogjárókra” emlékeztünk, kik
a halállal szemben, mint tankok ellen,
egyedül mentek, hisz az utolsó
éveikben a mámor csalta őket lépre,
azt ígérve, hogy itt már egy
új rend készít nekik új gyémántdiplomát,
s ők a szenvedések doktoraiként,
végre emberként pihenhetnek.
Káprázat volt ez is, mint
annyi minden ezer éve itt,
csak az nem volt káprázat,
hogy viseltes lábaikhoz sem borultunk
a kijelentett jövő akkordjainál, s
azóta sem, csak gondolatban néha,
mikor bátrabbnak tűntek,
mint mi voltunk valaha is, s így
a szégyen nemcsak a miénk, de a
szabadság nevével meg nem szentelt
unokáké is...
Édesapáink, még most az egyszer,
Tőletek életet kérünk,
S bocsássátok meg minden vétkünkt!*

ÜRMÖS ATTILA

Körhinta

1969-ben született Szabadkán. Az Újvidéki Bölcsészkaron végzett magyar nyelv és irodalom szakon. 1993 óta Budapesten él. — Részlet megjelenés előtt álló regényéből.

Hetvenhat tavaszán magyarországi körútra mentünk, és keresztmama lánya, Marika is velünk utazott. Anya fekete-fehér Forte filmtekerceken mindent megörökített, kattogott a Zenit, amíg mi a Hortobágyon ácsorogtunk a kilenclyukú hídnál, a Halászbástya kilátóján pózoltunk, a Városligetben kergettünk kacsát, Tihanynál visszhangot... Marika, tizenöt évesen, kis szoknyában, csini bőrkabátban, a bátyám trapézfarmerben, én meg valami idéetlen hómedve-anorákban.

A Vidámparkban habcsókszínű lovakkal és nyuszifüles motorokkal barátkoztam a körhintán, aztán megláttam a kis kék autóbust, és azonnal a vezető helyére szerettem volna ülni. Bent tömeg volt, minden gyerek oda igyekezett, a nagy tolongásban csak az oldaluléséig jutottam. A második menetben anya nyuszimotorra ültetett, és minden kör után kiáltott: *Mosolyogj!* — és fényképezett. Durcásan feszengtem a kormányból kinövő tapsifülek között. Utáltam ott ülni a nyuszimotoron. Továbbra is a sofőr helyére vágytam.

Talán mégis a kék busz utasterében kéne várnom a megfelelő pillanatot. A körhinta lassulásával ugrásra készen, majd amikor megáll, könyökölve, többieket félresöpörve beülhetnék a vezetői székbe... de így már nem kell. Ez gyávaóság lenne, megfutamodás? Egy lányért, aki tetszik, bármikor lökdösődnék, de egy nyavalyás helyért egy körhintán? Ha sikerül is odatenni a fenekemet, amikor elindul, már nem a játéknak örülnék, hanem a sötét indulatnak: *Letapostam őket! Most itt vagyok. Há-há!* Közben meg nem is ez volt az eredeti terv, csak a hozzá vezető út elkanyarodott, arrébb csusszant, más lett, és ha valóban ezt tenném, végül én is más lennék. Tohonyán betelepédnék, elkergetve mindenkit, makacsul takargatnám a mohóságomat, és azt kiabálnám: *A cél! A cél...* Közben meg épp fordítva van: az eszköz az, ami megméretteti az embert.

Ez járt a fejemben később is, amikor pionírórán a népfelszabadító háború mitikus hőseiről, a rettenthetetlen, nagybajszú partizánokról tanultunk. Már jöttek is az ellenérvek, hogy *jó, megcsinálták, most tényleg béke van, jólét meg minden...* de *Nagyapa mesélt a kivégzésekről a Zentai úti temetőnél, anyja meg a bezdáni megtorlásokról.*

És Tito elvtárs? Mindnyájunk barátja, szeretett marsallunk, elnökünk, amíg a halál el nem választ... május huszonötödikén egész Jugoszlávia ünnepli a születésnapját (nem is akkor született), előtte felsorakozunk az utakon, országszerte körbehordozott staféta halad át a városon, és mi piros kendőben, sötétkék nadrágban, fehér ingben, vörös csillagos kék sapkában énekelünk egy arannyal festett botnak, amelyet telefirkáltak jókívánságokkal.

Pedig apa mesélte, hogyan vetette oda Sztálinnak pártbeli kollégáit a harmincas években. Moszkvába csalta, és ott elárulta őket,

később mind belehaltak a kínváltásokba. Milyen cél az, ami ilyen aljasságokra késztet?

Apa történelmet tanított az iskolában, meg rajzot. Keresztmama mesélte, hogy a rajzot nem akarta felvenni, annyira csalódott volt, amikor ötvenötben a tanárképző főiskolára iratkozott. Előtte egy évig dolgozott tervezőként a szőnyeggyárban, a munkái ígéretesek voltak, mégsem jutott be az iparművészetire. Anya és keresztmama beszélték rá, hogy ne hagyja abba a rajzolást, csodás képeket és grafikákat készít. Apa eleinte hajthatatlan volt, mert a művészet nem olyan, mint megkenni vajjal a kenyeret, befűteni a kandallóba, felmosni a folyosót, elvezetni a teherautót, karbantartani a gépeket. Ott az ember a szemét vájja, beleit fordítja, szívét metszi, és rakja ki az asztalra, egyetlen grafikában, festményben... de hiába, ha nem ez számít, hanem megérezni azokat az áramlatokat, amelyeken táncolva felfele juthatunk, és másfajta beleézés kell, hogy észrevegyük ezeket a lehetetlen pók-háló-utakat, nem az, ami az alkotásban izzik bennünk.

Sem jópofizni, sem elvtárskodni nem akarok! Leteszem az ecsetet, nem érdekel a művészet, mint hivatás, majd festegetek magamnak.

Apa akkoriban ismerkedett meg anyával. Egy gimnáziumi táncesten az alacsony, barna szemű szőke lány az elsős tanítóképzősök jelével a kabátján úgy elcsavarta apa fejét, hogy nyomozásba kezdett. A rejtélyes hölgy keresésében keresztmama segített, mivel ő is tanítóképzős volt.

Sherlock Holmes és Dr. Watson leleményességével egyre szűkítették a vizsgálható személyek körét: *elsős, szőke hajú, barna szemű...* amikor pedig apa a zöldszínű kabátra is emlékezett, megtalálták a bezdáni lányt, aki természetes szőke volt és titokban naplót vezetett.

Anya és keresztmama elkísérték apát Újvidékre, és a Futaki úton, egy kis presszóban a két nő hosszas rábeszélése, meg talán a száraz vörösbor hatására végül a képzőművészeti szakot vette fel a történelem mellé, és nem a földrajzot. Döntésének következményeként később évtizedeken át tanította rajzolni a magyar, szerb és horvát diákokat Szabadka központi iskolájában, a Vörös Ökörben, amit a titói rendszerben Ivan Goran Kovačićnak hívtak.

A rajzterem fent volt az emeleten, a balszárny végében, külön kis birodalom, hosszú körbeülhető asztalokkal, ecseterdőkkel, festék-hegyekkel, agyagégető kemencével. Az óra elején megkaptuk a feladatot, és halkán beszélgethettünk. Apám csendben, hátul összekulcsolt kézzel sétálgatott, nézte, ki mit rajzol. Utasításokat adott, segített tisztán tartani az ecsetet és a színeket a vízfestékes dobozban, vagy galacsint formázni az agyagból. A termet betöltő moraj, a festés-rajzolás-agyagozás öröme szabadulást jelentett a ki- és becsengetések rabságából, félórákra megszűnt az idő múlása. Amikor valamelyik osztálytársam hangoskodni kezdett, apám rászólt, és közben mindig az én hajamat húzta meg.

Mégis vártam, hogy ötödikes legyek, és ő tanítsa a történelmet. Annyira lelkesen tudott mesélni az ókori görögökről, meg a második

világháborús angol és német csapatmozgásokról. Ám az iskolában az unalmas Népfelszabadító háború tanítása közben nem beszélhetett úgy, mint otthon, a titói paradigma miatt. Pedig óvodás korában a Don-kanyarban harcoló magyar honvédek indulóit tanulta, meg egyházi énekeket.

Amikor ötvenhat októberében kitört a magyar forradalom, apa is aláírta a tanárképzősök petícióját, amit végül az újvidéki főiskola dékánjának küldtek. Azt kérték, hogy engedje el a szemesztert, és a hallgatók legálisan, fegyverrel léphessenek át a magyar határon, segítve a forradalmat, a szovjetek ellen.

A kulcsszó *a szovjetek ellen* lett volna, hiszen a második világháború után Tito országa a NATO felé kacsintgatva hidegháborús viszonyt alakított ki Sztálinnal. Azonban a diktátor Dzsugasvili két éve meghalt, és sem apa, sem a kollegák nem tudhattak arról a kétmotoros Iljusin14 repülőgépről, amely november másodikán sötétedéskor szállt le a pólai repülőtéren. Utasai, két szovjet vezető, Hruscsov és Malenkov a Brioni szigetre hajóztak tovább, és reggelig tárgyaltak Titóval a magyar eseményekről. Már eldöntött tény volt, hogy indulnak a szovjet tankok, az azonban még nem, ki lesz Magyarország legfőbb vezetője a megszállás után. Hruscsov Münchenet szerette volna, Tito Kádárt javasolta, a főiskola dékánja pedig napokig ültette, halogatta a választ a petícióra, diplomatikusan kivárva a forradalom végét: *Nincs itt kérem semmilyen probléma vagy felfordulás, önök csak tanuljanak tovább!*

Apa lehallgatta az összes szemesztert. Anyával megnézték moziban a *Körhinta* című Fábry-filmet, és utána a kávé mellett hosszan beszélgettek arról, milyen nagyszerű színész Soós Imre és Törőcsik Mari. Végül apa megkérte anya kezét.

Az esküvőre várni kellett, a vőlegényt sorkatonának hívták Szarajevóba, és csak 1958-ban szerelt le. Mire Bezdánban megtartották a lakodalmat — falusi lagzit, tánccal, cigányzenével —, a *Körhinta* férfifőszereplője, Soós Imre már halott volt. Állítólag öngyilkos lett, kinyitotta a gázcsapot; később kiderült, a kezével véresre kaparta a kívülről zárt ajtó mellett a falat.

MOHAI V. LAJOS

Angyalvers

*Ágyad szélén ülve az Ég kérge lehámlik,
hol elrejt a helyed, megtorpan ott más is.
Az Éj porladó füstje az időmbe tévedt.
Isten intésére csak az angyal tér meg?*

Égi bolthajtás alatt

Kosztolányinak

*Amikor elmerülnek a holtak,
és visszatérnek a Föld porába,
kialvó életükből kilépve,
égi bolthajtás alá húzódnak.*

*Onnan a szemközti világból
— élőnek tiltott helyen — figyelnek;
szótlanságuk túlcsoordul a síron,
mocorgásuk virágmintás selyem.*

*Már nem féltik éjük magányát —
a földi siralomvölgyet annyi
éven át járták, s megelégtették
a kapott régi leckét: porszemnyi*

*sorsuk odaadása volt nemrég
a tűnékeny lét, semmibe vert ék —
most ködként inognak, elmerültek —
bevárnak engem, követem őket.*

Színezüist

*A füst, a füst. Elhamvad az avarban.
Isten lesütött szeme. Földön. Fagyban.*

*A fal, a fal. Ócskavas roskadt árnya.
Bádog-hullám hideg aritmiája.*

*A kert, a kert. A földalatti sebhely.
Angyaljelmez. Bombatölcsér. Dermedt hely.*

*A hó, a hó. Tuják. Fenyők gyantája.
Meszesgödör jég-szilánkos határa.*

*A test, a test. Körték az alvadt szélben.
Hátukon a gömbölyű Nap. Sötétben.*

*Tükröhomályos az ég. Az ég. Akna.
A hang egy cérnaszállban elakadna.*

TOKAI TAMÁS

csöndnapló / három reggel

*„tedd szabaddá tekinteted”
(Lassi Nummi)*

hommage à Hildegard von Bingen

*(i)
szavakra tördel.
kolostorcsöndben a fény.
visszhangjára vár.*

*azt mondja vérzett.
genny szakadt fel a mélyből.
égető hiány.*

mit tudsz a rendről.
bezárult ég alatt.
áttetsző leszel. csak hamu.
reszketsz. szentek érintik
koronád.

(ii)
hidegen fogad.
csupasz boltívek mögött
az ég. mennyit bír majd el.

odabent térdel.
vár. elfedi szavakkal.
sebei ragyogását.

egy seb amelyre nem
is emlékszel. születésed
napján az ég. álmokban
fészkel. olykor megérint.
homlokodon lobog a kiűzetés
kegyelme.

(iii)
fénylő kupolát von.
lassan aláfekszem én is.
lélegezni újból.

meghasadt arcok.
hegekből a szavak. ki
tartja majd fénybe.

nézni ahogy áttör. kapun
túli csönd. lassan morzsolt
füvek illata. jeltelen
maradsz. pár hangon fekszel.
álmaid halkán oszlanak.